

Merkezden Çepere Erken Modern Osmanlı Diplomasisi

Selim Güngörürler, Ömer Gezer, Mahmut Halef Cevrioğlu, Güneş Işıksel

Tarihyazımının belki de en eski alt disiplinlerinden olan diplomasi tarihi, son yıllarda Osmanlı tarihçilerinin yerli ve yabancı arşiv ve kütüphane malzemesini karşılıklı olarak ele almasıyla Osmanlı tarihyazımında de yeni bir soluk kazanmıştır denebilir. Mevcut panelde gerek İstanbul merkezinde gerekse (daha ağırlıklı olarak) Osmanlı serhatlerinde işleyen diplomasi ve kültürel geçişlilikler (ve geçimsizlikler) ele alınacaktır.

Selim Güngörürler'in çalışması on sekizinci yüzyıl dönümünde Osmanlı-Safevi barışının tahkim edilmesini incelemektedir. Güngörürler'e göre 1656 yılında başlayan diplomatik yakınlaşma, Osmanlıların II. Viyana Kuşatması sonrasında gerçekleşen Kutsal Lig Savaşları (1684-1699) döneminde Batılı devletlerle mücadele ettiği sırada daha da kuvvetlenmiştir. İstanbul'a gidip gelen elçilerin müzakereleri aracılığıyla, Şah'ın diplomatik rütbesinin Osmanlılar nezdinde "imparator"a yükseltilmesi kabul edilmiştir. Nihayetinde Osmanlılar ve Safeviler arasında kalıcı bir barış kurulmuş, Batılı siyasetlerle zorlu mücadelelerin yaşandığı bir dönemde Osmanlılar doğu sınırlarını Safevilere emanet edebilmişlerdir.

Panelin diğer iki bildirisi Osmanlıların batı sınırlarına odaklanmaktadır. Ömer Gezer'in sunumu Karlofça Antlaşması (1699) sonrasında Osmanlı-Habsburg sınırında cereyan eden diplomatik süreçleri, sınır aktörlerinden belki de en meşhuru olan Temeşvarlı Osman Ağa'nın az bilinen eseri Kitâb-ı İnşa üzerinden ele almaktadır. Osman Ağa'nın eserindeki meseleleri Habsburg arşiv evrakı üzerinden kıyaslamaya çalışacak olan Gezer'in sunumu, erken modern diplomasi çalışmalarına kazandırılacak bir kaynak (münşeat) ve bu kaynağın bağlamını aktarması açısından önemlidir. Son olarak, yapılan bu karşılaştırmalı çalışma üzerinden serhat diplomasinin aktör ve süreçleri de detaylandırılmış olacaktır.

Habsburg serhattiyle ilişkili bir diğer sunum da M. Halef Cevrioğlu'nun on yedinci yüzyılın ilk yarısına odaklandığı çalışmasıdır. 1628 yılında Osmanlı başkentine gönderilen Habsburg büyükelçisi Baron Kuefstein'in evrakına dayanan çalışma, elçinin Osmanlı valisinin çadırındaki resepsiyonuna odaklanmaktadır. Çalışma, sadrazamların elçi resepsiyonlarıyla serhat paşalarınınkiler arasında paralellik bulunduğunu iddia etmektedir. Cevrioğlu'nun argümanı, iki durumda da diplomatik mekânın Osmanlılar lehine kurulmuş olduğu ve kullanılan objelerin kendi işlevlerini ifade etmekten ziyade sembolik anlamlar taşıyan siyasi araçlar hüviyetine büründüğüdür.

Panelin son konuşması ise Osman serhatlerini bir bütün olarak ele almaktadır. Güneş Işıksel'in Evliya Çelebi'yi bir diplomatik aktör olarak kadraja oturttuğu bildiri, Çelebi'nin Dadyan Melik'inin sarayından başlayıp Kartlı Eli'ne, Tebriz'e, İran'a, Lviv'e, Erdel'e, Dubrovnik'e, Zagreb'e, Viyana'ya ve hatta Habeş Kralı'nın saraylarına uzanan seyahatlerine odaklanmaktadır. Evliya'nın içinde yer aldığı bu diplomatik misyonlarda ulaklık ve arabuluculuk hizmeti görmesi, kısaca misyonlar içindeki meslek tanımının yapılması, bildirinin ilk ereğidir. İkinci ve daha önemlisi ise, yeni gelişmekte olan "sınır diplomasisi" kavramına aslında Seyahatname'nin on cildinin ne kadar fazla katkı sağlayabileceğinin ibraz edilmiş olmasıdır.

On yedinci yüzyıldan başlayıp on sekizinci yüzyıl ibtidasına uzanan panelde, hem yeni kaynaklar tanıtılacak (Temeşvarlı Osman) hem de bilinenlere (Evliya Çelebi) farklı bir perspektifle bakılacaktır. Ayrıca, Osmanlı diplomasi tarihinin aktör odaklı ve ağırlıklı olarak kültürel veçhelerine temas edilecektir. Bu meyanda panelin Osmanlı tarihine olduğu kadar, küresel “yeni diplomasi tarihi” çalışmalarına da bir katkı sunacağı düşünölmektedir.